

พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ ในกระบวนการพัฒนาปัญญา*

The Buddhist Hermeneutics on Essence of Mind in the Process of Wisdom Development

พระมหาสุรชัย ชยาภิวฑฒโน (พุตชู)¹, สวัสดิ์ อโนทัย และ สมบูรณ์ บุญโท

Phramaha Surachai Jayabhivaddhano (Phutchu),

Sawat Anothai and Somboon Boondo

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University

¹Corresponding Author. E-mail: sura_chai_2524@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา 2) เพื่อศึกษาเรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกและพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์อันเป็นเครื่องมือในการวิจัย 4) เพื่อประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา และ 5) เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบในกระบวนการพัฒนาด้านอื่น และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพตามกระบวนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ โดยใช้วิธีภาษาวีธีและวิธีหาเหตุผลด้วยวิจารณ์ญาณ ภายใต้การวิเคราะห์ วิจัยและวิจารณ์

ผลจากการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา มีความสอดคล้องกันในเรื่องญาณวิทยากับปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2) จิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ภวังคจิตในพุทธปรัชญาเถรวาท 3) อรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกเดิมทีเป็นการตีความคัมภีร์ทางศาสนา ต่อมาพัฒนาเป็นแนวคิดของญาณวิทยาในปรัชญาหลังนวยุค ส่วนพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์เป็นทฤษฎีบูรณาการ ทฤษฎีที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ คือ อุปายโกศลวิธี 4) การประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา แยกเป็น 2 ระดับ คือ 1) โลภียปัญญาหรือความรู้เชิงจริยธรรม 2) โลกุตระปัญญาหรือความรู้เชิงสัจธรรม ปัญญาทั้งสองระดับอาศัยทฤษฎีอุปายโกศลวิธี คือ โกอาณ ชาเซนและมอนโด เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงจิตเดิมแท้ 5) การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการพัฒนาปัญญา มี 3 ประการ คือ 1) ภาษาวีธีแห่งไทวดะ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติกับปัญญาและธรรมะ 2 และ 3) ทฤษฎีพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์เซน

คำสำคัญ: พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์; จิตเดิมแท้; กระบวนการพัฒนาปัญญา

Abstract

The objectives of this research are as followings: 1) to study the process of wisdom development in western and Buddhist philosophies; 2) to study the Essence of Mind (or Original Mind) in Zen and Theravada Buddhist philosophies; 3) to study western and Buddhist hermeneutics as the tools of dissertation; 4) to apply Buddhist hermeneutics on the Essence of Mind in the process of wisdom development; and 5) to build a body of knowledge and a platform in the process of other developments. It is a qualitative research on the study of humanities through dialectic and discursive methods under the analytic, appreciative, and applicative approaches.

The results of research are the followings:

1) the process of wisdom development in western and Buddhist philosophies shows a relation between epistemology and sources for the arising of right view;

2) the Essence of Mind in Zen Buddhist philosophy is highly significant to the Passive State of Mind (or Subconscious Mind) in Theravada Buddhist philosophy;

3) the western hermeneutics is originally a religious interpretation, after that, it has evolved to epistemology in postmodernism. For Buddhist hermeneutics, it is a theory of interactionism which uses in this research is the skillful means;

4) an application of the Buddhist hermeneutics on the Essence of Mind in the process of wisdom development has been divided into two levels: 1) Worldly Wisdom or Ethical; 2) Transcendental Wisdom or Truthful. These levels are based on a theory of Skillful Means, i.e. Koan, Zazen, and Mondo as tools of getting the Essence of Mind;

5) a new body of knowledge in the process of wisdom development has been divided into three parts: 1) Zen Dialectic of Non-duality; 2) Relation between Bodhisattva Ideals and Wisdom/Dhamma 2; and 3) Zen Hermeneutical Theory.

Keywords: Buddhist Hermeneutics; Essence of Mind; Process of Wisdom Development

บทนำ

มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นร่างกายกับจิตใจ ร่างกายเป็นรูปธรรม ตรงข้ามกับจิตใจที่เป็นนามธรรม เมื่อทั้งสองมารวมกัน จึงเกิดเป็นสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์ แม้กระทั่งสิ่งมีชีวิตอื่นก็ประกอบด้วยสองสิ่งนี้ ปัญหาที่มีอยู่ว่า ในสองสิ่งนี้ อะไรที่สำคัญมากที่สุดหรือสำคัญมากกว่ากัน สำหรับกลุ่มที่เห็นว่าร่างกายสำคัญกว่าจิต คือ พวกสสารนิยมเห็นว่า ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสมีความเป็นจริง ให้ความสุขที่สามารถเห็นเป็นรูปธรรม ส่วนกลุ่มที่เห็นว่าจิตใจสำคัญกว่า คือ พวกจิตนิยมเห็นว่า สสารนิยมไม่ใช่ความจริงสูงสุด แต่ความจริงสูงสุด คือ อสสารหรือจิต ซึ่งเป็นบ่อเกิดของสสาร และเป็นสภาวะไม่เปลี่ยนแปลง แนวคิดทั้งสองดังกล่าว เป็นแนวคิดตรงข้ามกันที่ไม่ยอมรับระหว่างกัน สำหรับผู้วิจัยเองเชื่อว่า ระหว่างสองอย่างนี้ จิตมีความสำคัญมากกว่าสสารในฐานะเป็นเจตจำนงของการกระทำ จิตนิยมในทางตะวันตกสามารถนั้นแบ่งได้เป็น 3 แบบตามยุคสมัยและวิวัฒนาการ คือ 1) จิตนิยมแบบกรีกโบราณ เช่น เพลโต (Plato) 2) จิตนิยมแบบประสบการณ์ของจอร์จ เบิร์กลีย์ (George Berkeley) และ 3) จิตนิยมแบบเยอรมันสมัยใหม่ รวมถึงรูปแบบที่สัมพันธ์กัน (Thongboon, 2003) ส่วนจิตนิยมทางตะวันออกแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายอินเดียนกับสายจีน

จิตในทางพุทธปรัชญาเป็นเรื่องสำคัญ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพุดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น (Thai Tipitaka /25/1/23) พุทธปรัชญาจึงให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่ากาย กายเป็นเพียงสิ่งตอบสนองของใจเท่านั้น แต่พุทธปรัชญาก็ไม่ได้ปฏิเสธกาย เพราะกายสามารถส่งผลให้จิตเกิดความคิดปรุงแต่งต่างๆ นานาได้ กายกับใจจึงเป็นเหตุและผลระหว่างกันที่แยกจากกันไม่ได้ ทั้งสองอย่างมีอยู่ร่วมกัน แต่สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ จิต การเกิดดับของจิตนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีลักษณะเป็นสันตติ และเป็นเหตุเป็นผลระหว่างกัน มนุษย์เริ่มรู้ตัวว่า จิตมีความสำคัญ ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาศักยภาพภายในของตัวเอง นั่นคือ การพัฒนาจิต พุทธปรัชญาเรียกว่า กรรมฐาน คือ ที่ตั้งแห่งการงาน อันหมายถึงการงานของจิต มี 2 วิธี ได้แก่ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน (Thai Tipitaka /14/431/491)

การฝึกปฏิบัติทางจิตในทางพุทธปรัชญา เป็นกระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมในขั้นที่ละเอียด เรียกกระบวนการขั้นนี้ว่า สมาธิ ซึ่งต้องผ่านกระบวนการขั้นของศีลมาเป็นอย่างดี ศีลเป็นการขัดเกลากายและวาจาที่ยังหยาบกระด้าง เมื่อขัดเกลาขั้นศีลแล้ว ในขั้นสมาธิก็สามารถขัดเกลาได้ง่ายขึ้น กระบวนการทั้งสองขั้นจึงนำไปสู่ปัญญา เป็นขั้นสุดท้ายของการพัฒนาตามหลักที่เรียกว่า ไตรสิกขา นั่นคือ การฝึกจิตแบบวิปัสสนากรรมฐาน จากแนวคิดที่กล่าวมา จิตจึงมีความสำคัญในแง่ของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในด้านนามธรรมมากกว่ารูปธรรม และจิตก็ไม่อาจปฏิเสธความสัมพันธ์กับกาย เพราะทั้งสองมีความสำคัญเหมือนเหรียญคนละด้านที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันให้ชีวิตดำเนินไปด้วยกันได้

ในงานวิจัยนี้ ศึกษาพุทธปรัชญาเซน ซึ่งเป็นสายมหายานที่มีความเชื่อเรื่องจิตเหมือนกับสำนักพุทธปรัชญาทั่วไป แต่มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่เป็นคุณลักษณะพื้นฐาน โดยเฉพาะคุณลักษณะที่ว่า ‘ชี้ตรงไปที่จิตใจของมนุษย์ทุกคน และให้เห็นธรรมชาติแท้จริงของตนเอง เพราะบรรลุพุทธภาวะ’ เหมือนเน้นย้ำการเข้าถึงธรรมะ (ชาโตริ) ที่มีอยู่ในตัวของผู้ปฏิบัติแต่ละบุคคล และเหมือนเป็นการชี้ให้เห็นความเป็นจิตนิยมของเซนอย่างเห็นชัดเจน คุณลักษณะพื้นฐานดังกล่าวเป็นประเด็นสำคัญที่ว่าด้วยเรื่องของจิตเดิมแท้ อันเป็นใจความหลักในหัวข้อวิจัยครั้งนี้ และจิตเดิมแท้มีกระบวนการพัฒนาปัญญาได้อย่างไร เป็นประเด็นปัญหาที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร แต่ดูเหมือนว่าสังคมโลกาภิวัตน์จะขาดสังคมอุดมปัญญาที่แท้จริง ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากการเข้าใจชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กัน แท้จริงแล้ว กระบวนการพัฒนาปัญญาสามารถศึกษาได้จากพุทธปรัชญาซึ่งมีพื้นฐานทางความคิดในเรื่องของการพัฒนาจิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นนิกายเซนหรือเถรวาท โดยเฉพาะคำว่าจิตเดิมแท้ของพุทธปรัชญาทั้งสองนิกายนี้ เพราะเมื่อเข้าใจภาวะแห่งจิตเดิมแท้แล้ว ย่อมเข้าใจธรรมชาติที่อยู่รอบรอบตนเองในลักษณะเกื้อกูลระหว่างกัน

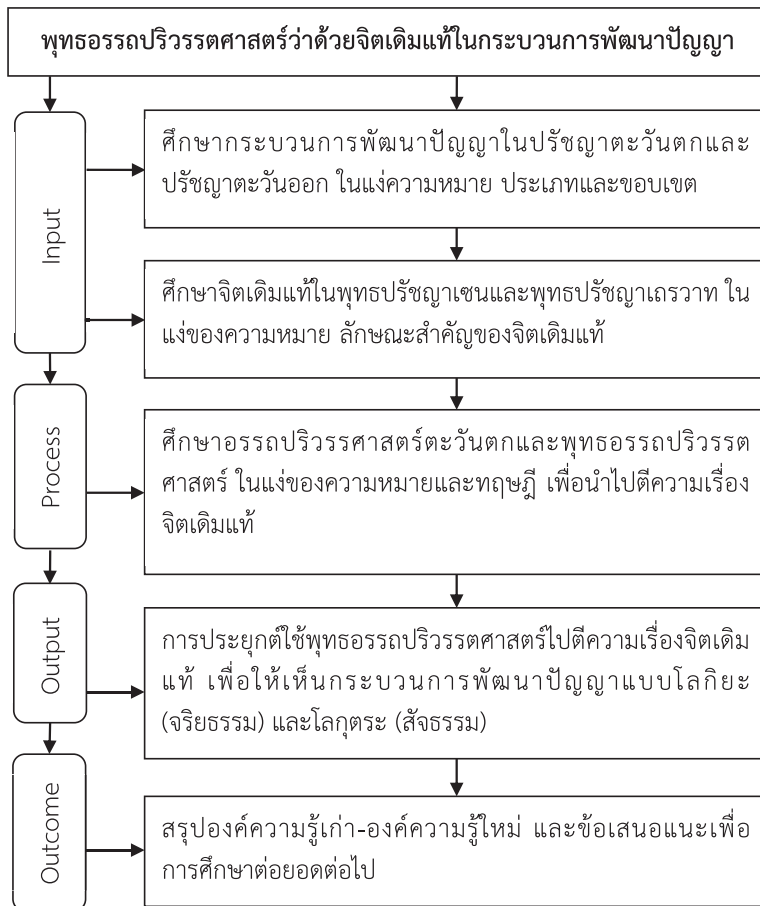
อย่างไรก็ตาม การเข้าใจเรื่องจิตเดิมแท้ของพุทธปรัชญาเซนเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาปัญญา จำเป็นต้องอาศัยหลักการตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์ ซึ่งเป็นญาณวิทยาในสมัยหลังนวยุค ประเด็นเหล่านี้เป็นที่น่าสนใจว่า แนวคิดจิตนิยมแบบปรัชญาเซน ที่มีคำสอนหลักในเรื่องจิตเดิมแท้นั้น สุดท้ายแล้วจิตเดิมแท้มีรายละเอียดในกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญาอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาพุทธศาสนาเชิงปรัชญาและการตีความคำสอนทางพุทธปรัชญาให้มีความกระจ่างชัดในการประยุกต์ใช้ในชีวิตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา
2. เพื่อศึกษาเรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกและพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์อันเป็นเครื่องมือในการวิจัย
4. เพื่อประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา
5. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบในกระบวนการพัฒนาด้านอื่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้แบ่งกรอบแนวคิดในการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ข้อมูลการวิเคราะห์ (Input) 2) การศึกษาวิเคราะห์ (Process) 3) ผลการวิเคราะห์เชิงผลลัพธ์ (Output) และ 4) การนำผลที่วิเคราะห์ไปประยุกต์ใช้หรือสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ (Outcome) ดังปรากฏในแผนผังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพตามกระบวนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ โดยใช้วิธีภาษวิธีและวิธีหาเหตุผลด้วยวิจารณ์ญาณภายใต้การวิเคราะห์ (Analytic) วิจักษ์ (Appreciative) และวิธาน (Applicative) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยนี้ได้รับรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ชั้น คือ 1) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และตำราของนักการศาสนา นักปรัชญาสำนักต่างๆ ที่เกี่ยวกับจิตเดิมแท้และแนวคิดอรรถปริวรรตศาสตร์ 2) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากตำรา หนังสือ งานวิจัยและบทความของนักคิดและนักวิชาการทั่วไปที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย

วิธีการศึกษา เมื่อได้ข้อมูลแล้ว ได้ทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาปัญญาในฝ่ายตะวันตกและตะวันออก แนวคิดจิตเดิมแท้ในฝ่ายเถรวาทและมหายาน อรรถปริวรรตศาสตร์ทั้งฝ่ายตะวันตกและพุทธปรัชญา จากนั้นได้เลือกทฤษฎีพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ คือ ทฤษฎีอุปายโกศลวิธีและทฤษฎีวิภาจวิธีมาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ เพื่ออธิบายเรื่องจิตเดิมแท้ว่าสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาทั้งที่เป็นโลกียปัญญาและโลกุตระปัญญาได้อย่างไร จากการศึกษาทำให้องค์ความรู้ใหม่ที่จะอธิบายกระบวนการพัฒนาปัญญาแบบเซนและรูปแบบการประยุกต์ใช้ด้านอื่นได้

ผลการวิจัย

1. การศึกษากระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา ผลจากการวิจัยพบว่า ปรัชญาตะวันตกมีแนวคิดด้านกระบวนการพัฒนาปัญญาที่สำคัญ 3 แนวคิด คือ เหตุผลนิยม ประสบการณ์นิยม และอนุমানนิยม ส่วนกระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญา พบว่า พุทธปรัชญาทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาทให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา นอกจากนี้ พุทธปรัชญามหายานยังเน้นหลักอุดมคติ 3 ประการ (Indhasara, 2006) ได้แก่ 1) มหาปัญญา 2) มหากรุณา 3) มหาอุบาย ส่วนพุทธปรัชญาเซน พบว่า วิธีการฝึกฝนที่จะบรรลุซาโตริขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ (Srichindapon, 1980) คือ 1) บทบาทของอาจารย์ผู้สอน 2) บทบาทของผู้ฝึกฝน ความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งสองเห็นได้จากการฝึกฝนในเครื่องมือแห่งการตรัสรู้ อันประกอบด้วยโกอัน ซาเซน มอนโด (Silanoi, 1994)

2. การศึกษาเรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจัย พบว่า จิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนมีพื้นฐานมาจากพุทธปรัชญาโยคจารในเรื่องอาลัยวิญญาณและแนวคิดมหายามิกะในเรื่องศูนยตา โดยเฉพาะการนำแนวคิดเรื่องศูนยตามาอธิบายความหมายของจิตเดิมแท้ด้วยคำว่า ตถตา คือ ไม่มีการมาหรือการไป (Kuan, Cheng, 2007) หรือไม่มีการเกิด (Suzuki, 2007) ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า จิตมีชื่อเรียกหลายอย่าง แต่เมื่อกล่าวถึงความหมาย จะหมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ จิตจึงได้ชื่อว่าเป็นธาตุรู้ พุทธปรัชญาเถรวาทได้จำแนกจิตไว้อย่างละเอียด เมื่อว่าโดยประเภทของภูมิมิ 4 ภูมิ หากจำแนกดวงจิตในแต่ละภูมิ โดยย่อมี 89 ดวง โดยพิสดารมี 121 ดวง (Pra Saddhammajotika Dhammacariya, 2015) และเมื่อว่าตามหน้าที่มี 14 ประการ (Pra Anuruddha and Pra Sumangala, 2014; Pra Buddhakosacariya, 2010)

3. การศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกและพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ ผลการวิจัยอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตก พบว่า มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณที่ใช้ทำความเข้าใจคัมภีร์ทางศาสนา ต่อมาได้พัฒนาเป็นศาสตร์แห่งการตีความที่เป็นส่วนหนึ่งของญาณวิทยาในปรัชญาหลังนวยุค อรรถปริวรรตศาสตร์จึงจำแนกเป็น 2 สายหลัก คือ 1) การตีความเชิงศาสนา 2) การตีความเชิงปรัชญา ส่วนผลการวิจัยพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ พบว่า เป็นทฤษฎีบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างทฤษฎีปิดกั้น (การอธิบายความกับการตีความ) กับทฤษฎีเหมารวม ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีมากมาย เช่น หลักการตีความแบบกุศโลบาย ส่วนทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในพุทธปรัชญามหายาน (Nimanong, 2009) เช่น อุปายโกศลวิธีหรือวิถีแห่งเซน วิชาขวิธีหรือศูนย์ตาวี

4. การประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ผลการวิจัยพบว่า พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ที่สามารถนำมาอภิปรายเรื่องจิตเดิมแท้ของพุทธปรัชญาเซนได้ คือ ทฤษฎีอุปายโกศลวิธีและทฤษฎีวิภาขวิธีหรือศูนย์ตาวี นอกจากนี้ ยังพบว่า กระบวนการพัฒนาปัญญาที่เกิดขึ้นจากการอภิปรายตามทฤษฎีทั้งสอง สามารถแยกเป็นการพัฒนาปัญญาใน 2 ประเภท/ระดับ คือ โลกียะและโลกุตระ

5. การสร้างองค์ความรู้และรูปแบบในกระบวนการพัฒนาด้านอื่น จากการวิจัยพบว่า การสร้างองค์ความรู้ มีดังนี้

1) ด้านกระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา ทางปรัชญาตะวันตก เน้นการพัฒนาปัญญาเชิงคิดวิเคราะห์ ส่วนพุทธปรัชญามีลักษณะบูรณาการตามหลักไตรสิกขา 2) ด้านการศึกษาเรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาเถรวาท จิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนมีความซับซ้อน มีการตีความเข้ากับความคิดเดิมในถื่นนั้นๆ ส่วนจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีความละเอียดลึกซึ้ง จำแนกไว้ชัดเจน 3) ด้านการศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกและพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ อรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกเป็นแนวคิดญาณวิทยาหลังนวยุคที่ตอบโจทย์สังคมพหุวัฒนธรรม ส่วนอรรถปริวรรตศาสตร์ในทางตะวันออกมีลักษณะเชิงศาสนา 4) ด้านประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา การนำทฤษฎีพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของเซนที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องจิตมาวิเคราะห์ พบว่า มีนัยสำคัญอยู่ที่อุปายโกศลวิธีและวิชาขวิธี อุปายโกศลวิธีเป็นการประยุกต์หลักการสอนที่หลากหลายตามสถานการณ์ ส่วนรูปแบบในกระบวนการพัฒนาด้านอื่น สามารถจำแนกได้ 2 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการทำความเข้าใจอันดีระหว่างพุทธปรัชญาเซนกับเถรวาทในเรื่องหลักคำสอน 2) ด้านการพัฒนาพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ในเรื่องการตีความคำสอน

อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัย ขอสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ต่อไปนี้

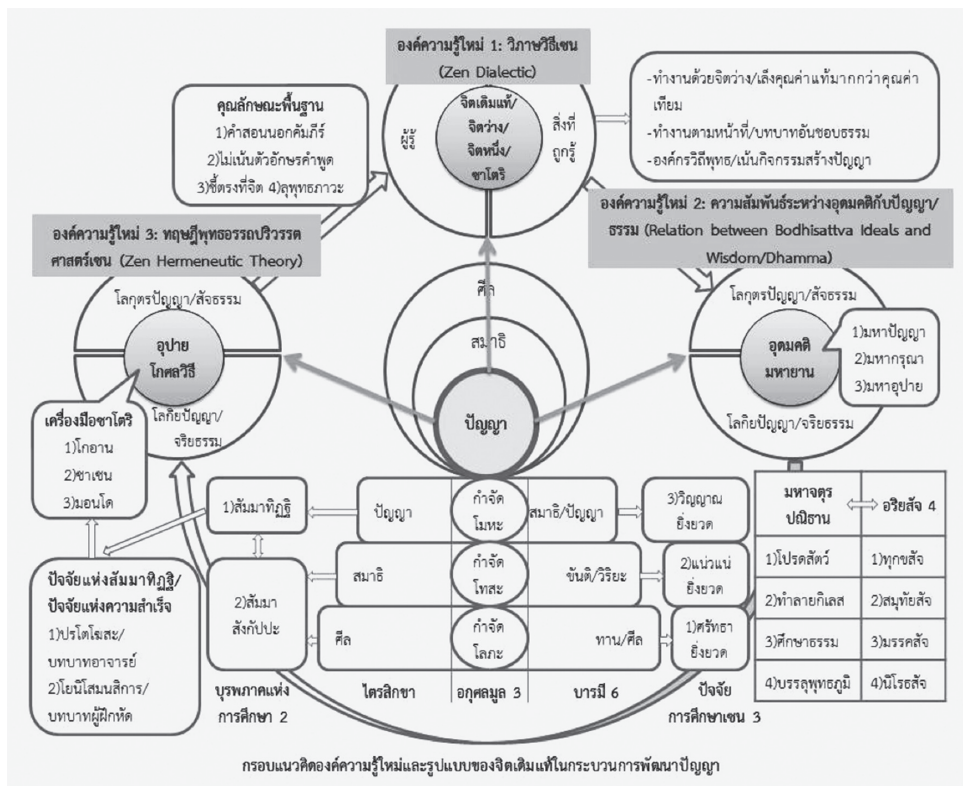
ข้อแรก การศึกษากระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญา กระบวนการพัฒนาปัญญาในปรัชญาตะวันตกเน้นการแสวงหาปัญญาอย่างไม่มีสิ้นสุด ส่วนกระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเน้นแสวงหาปัญญาเพื่อความดับทุกข์ กระบวนการและจุดมุ่งหมายของการพัฒนาปัญญาของทั้งสองฝ่ายจึงต่างกัน แม้จะมีหลักการบางอย่างที่สอดคล้องกัน แต่รายละเอียดต่างกันโดยสิ้นเชิง

ข้อที่สอง การศึกษาเรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาเถรวาท พุทธปรัชญาเซนเชื่อว่า ทุกคนมีจิตเดิมแท้อยู่ในตัวและสามารถปลุกให้ตื่นรู้ในพุทธภาวะได้ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้กล่าวถึงจิตเดิมแท้ไว้ชัดเจน แต่ก็มีภาวะคล้ายภวังคจิตเป็นอย่างมาก แนวคิดต่างกันในเรื่องจิตเดิมแท้เป็นเรื่องของการตีความคนละประเด็นมากกว่า เพราะแท้จริงแล้วมีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติเหมือนกัน คือ การขัดเกลาจิตให้บริสุทธิ์

ข้อที่สาม การศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกและพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ อรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกเกิดจากการตีความคำสอนทางศาสนาแล้วค่อยๆ พัฒนาเป็นศาสตร์สากลที่ตีความอย่างกว้างขวาง ส่วนพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ไม่ได้พัฒนาเป็นศาสตร์อย่างตะวันตกอย่างไ้ก็ตาม เมื่อกล่าวถึงพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ระหว่างเถรวาทกับมหายาน เถรวาทมีการตีความที่สอดคล้องกับอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกสมัยโบราณที่เน้นการตีความคัมภีร์ทางศาสนา ส่วนมหายานสอดคล้องกับอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกสมัยปัจจุบันที่เน้นการตีความร่วมสมัย

ข้อที่สี่ การประยุกต์ใช้พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ว่าด้วยจิตเดิมแท้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ทฤษฎีพุทธปริวรรตศาสตร์ที่ปรากฏทั้งในฝ่ายเถรวาทและมหายาน คือ อุปายโกศลวิธี ซึ่งสอดคล้องกับอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตก เนื่องจากทฤษฎีนี้มีความหลากหลายในแง่ของการปฏิบัติ แต่จุดหมายของพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ คือ การสร้างปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ ซึ่งต่างกับอรรถปริวรรตศาสตร์ตะวันตกที่เน้นเฉพาะโลกียปัญญาเท่านั้น

ข้อที่ห้า การสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบในกระบวนการพัฒนาด้านอื่น ในการอภิปรายวัตถุประสงค์ข้อนี้ ขอสรุปตามผังกรอบแนวคิด ดังนี้

องค์ความรู้ใหม่มี 3 ประการ คือ 1) วิชาวิธีแห่งอไทวตะ เช่นมีวิชาวิธีที่เป็นอัตลักษณ์ในลักษณะของทางสายกลางที่ไม่ได้รวมเอาแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกันเหมือนปรัชญาตะวันตก และเป็นทางสายกลางที่ไม่ได้เกิดจากการขัดแย้งกันระหว่างภาวะพื้นฐาน (Thesis) กับภาวะขัดแย้ง (Antithesis) แล้วกลายเป็นภาวะสังเคราะห์ (Synthesis) แต่เป็นการปฏิเสธทางทั้งสองแล้วนำเสนอทางใหม่ การปฏิเสธในที่นี้เป็นการปล่อยวางทั้งสองด้าน กล่าวคือ ปล่อยวางทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ จึงเป็นทางสายกลางที่ไม่ยึดติดในอัตตาของตัวผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นลักษณะของการมีจิตเป็นหนึ่ง ไม่มีสองหรืออไทวตะ ซึ่งว่างจากการยึดมั่นถือมั่น พุทธปรัชญาเซนเรียกภาวะนี้ว่า ชาโตริหรือการเข้าถึงจิตเดิมแท้ จิตที่เข้าถึงภาวะดังกล่าว จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเปี่ยมด้วยสติสัมปชัญญะ คือ การมีปัญญารู้สภาพสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ไม่ตกเป็นเหยื่อล่อของอวิชชา

2) ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติกับปัญญาหรือธรรม 2 วิชาวิธีของเซนจะเกิดขึ้นได้ต้องปฏิบัติตามหลักอุดมคติของมหายานทั้งสามข้อ คือ มหาปัญญา มหากรุณา และมหาอุบาย อุดมคติทั้งสามนี้เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาทั้งสองระดับ คือ โลกุตระและโลกียะ โดยที่โลกุตระปัญญาคือข้อมมหาปัญญาและมหาอุบาย ปัญญาระดับนี้เน้นการเข้าถึงสัจธรรม และบำเพ็ญอติตตประโยชน์ของพระโพธิสัตว์ด้วยการบรรลุพุทธภาวะ ส่วนโลกียปัญญาคือข้อมมหากรุณาและมหาอุบาย ปัญญาระดับนี้เน้นการบำเพ็ญปรหิตประโยชน์ตามหลักจริยธรรมในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์

นอกจากพระโพธิสัตว์ต้องปฏิบัติตามมหาตตฺรปณิธานที่สงเคราะห์เข้าได้กับอริยสัจ 4 รวมถึงการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อกุศลมูล 3 บารมี 6 เพื่อกำจัดโลภะ โทสะและโมหะ ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาปัญญาตามกระบวนการบูรพภาคแห่งการศึกษา คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สอดคล้องกับปัจจัยแห่งความสำเร็จของเซน กล่าวคือ 1) หลักปรโตโฆสะสอดคล้องกับบทบาทของอาจารย์ เป็นปัจจัยภายนอกเรียกว่า กระบวนการแห่งศรัทธา ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการสร้างปัญญาทางตะวันตกในด้านประสบการณ์นิยม 2) หลักโยนิโสมนสิการสอดคล้องกับบทบาทของผู้ฝึกหัดเซน เป็นปัจจัยภายในเรียกว่า กระบวนการแห่งปัญญา และสอดคล้องกับกระบวนการสร้างปัญญาทางตะวันตกในด้านเหตุผลนิยม

3) ทฤษฎีพุทธธรรมปริวรรตศาสตร์เซน อุดมคติข้อมหาอุบายเป็นหลักการสำคัญในกระบวนการพัฒนาปัญญาของเซน เนื่องจากทฤษฎีพุทธธรรมปริวรรตศาสตร์ของเซน ก็คือ อุบายโกศลวิธี อันเป็นเครื่องมือชาตริที่ประกอบด้วยวิธีทั้งสาม ได้แก่ โกอาน ชาเซนและมอนด์ ทฤษฎีอุบายโกศลวิธีของพุทธปรัชญาเซนต่างกับพุทธปรัชญาสำนักอื่น ก็เพราะคุณลักษณะพื้นฐาน 4 ประการ (Suzuki, Daisetz Teitaro, 2000: 18-19) ได้แก่ 1) คำสอนที่อยู่นอกคัมภีร์ 2) การไม่เน้นตัวอักษรและคำพูด 3) การชี้ตรงไปที่จิต 4) การเข้าถึงพุทธภาวะ โดยเฉพาะการมีเป้าหมายเพื่อบรรลุพุทธภาวะ เป็นการเข้าถึงจิตเดิมแท้ที่เป็นวิภาววิธี คือ การดำเนินตามทางสายกลางเพื่อเข้าถึงความว่างระหว่างภาวะแห่งผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ เป็นภาวะที่ปล่อยวางของจิตที่รับรู้อารมณ์ (โลกและชีวิต) เพราะปราศจากกิเลสที่ครอบงำ การทำงานในวิถีชีวิตจึงมุ่งประโยชน์ในปัจจุบันหรือชาตินี้ เพราะเป็นอภัยกถธรรมที่ปราศจากการให้ผลในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1. การนำไปใช้ประโยชน์ในแง่จริยธรรม แนวคิดของพุทธปรัชญาเซนสามารถประยุกต์ใช้ในการทำงานในสังคมบริโภคนิยมหรือในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมองค์กรที่ต้องเน้นคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความมีระเบียบวินัย ความยืดหยุ่น ความเสียสละ เพื่อพัฒนาคุณภาพของจิตให้เจริญควบคู่กับความเจริญด้านวัตถุ นอกจากนี้ การสร้างปรัชญาชีวิต ปรัชญาการทำงาน จรรยาบรรณวิชาชีพ สามารถพัฒนาได้จากการนำองค์ความรู้เรื่องจิตเดิมแท้ในพุทธปรัชญาเซนไปประยุกต์ใช้

2. การนำไปใช้ประโยชน์ในแง่ของสังคม ในด้านนี้สามารถนำเครื่องมือแห่งชาตริทั้งสามไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเป้าหมายทางศาสนา เป็นการพัฒนาจิตเดิมแท้ให้เกิดปัญญา เข้าถึงพุทธภาวะ สามารถดับทุกข์ได้ โดยเฉพาะเครื่องมือที่เรียกว่า ชาเซนหรือการนั่งสมาธิที่มีรูปแบบการปฏิบัติคล้ายการปฏิบัติวิปัสสนาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้มีองค์ความรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดและพบประเด็นที่น่าสนใจในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ในด้านการศึกษาเปรียบเทียบ สามารถศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตเดิมแท้ของพุทธปรัชญาเซนกับแนวคิดเรื่องจิตสัมบูรณ์ของเฮเกิลว่า มีความเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะการศึกษาในประเด็นกฎปฏิพัฒนาการ (Dialectic) ของเฮเกิล
2. ในด้านการศึกษาเชิงลึก สามารถศึกษาทฤษฎีพุทธธรรมปริวรรตศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณ เช่น เนตติปกรณ์ วิสุทธิมรรค ลังกาวดารสูตร
3. ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถศึกษาแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อพุทธปรัชญาเซน เช่น พุทธปรัชญาสำนักโยคจาร สำนักมหายามิกะ รวมถึงเต๋า ขงจื้อและชินโต

References

- Grondin, J. (1994). *Introduction to Philosophical Hermeneutics*. Connecticut: Yale University Press.
- Indhasara, V. (2006). *Essence of Mahayana Buddhist Philosophy*. (2nd ed.). Bangkok: Dhammada Publication.
- Kuan, Cheng. trans. (2007). *Studies in the Lankavatara Sutra*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.
- Kuan, Cheng. trans. (2007). *The Diamond Sutra (The Diamond Prajna-Paramita Sutra)*. Taipei: Mahavairochana Temple.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Pranakhorn Sri Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Nimanong, V. (2009). *An Analytical Study of Hermeneutics in the Theravada Buddhist Texts*. Pranakhorn Sri Ayutthaya: Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Pra Anuruddha and Pra Sumangala. Written. Mahamakutrajavidyalaya. Tran. (2014). *Abhidhammatthasangaha and Abhidhammatthasangahavi- bhavini*. (9th ed.). Nakhornpathom: Mahamakutrajavidyalaya Publication.

- Pra Buddhakosacariya. Written. Mahamakutrajavidyalaya. Tran. (2010). *Visuddhimagga Vol. III Sec. I*. (9th ed.). Nakhornpathom: Mahamakutrajavidyalaya Publication.
- Pra Saddhammajotika Dhammacariya. (2015). *Paramatthajotika Paricheda 1, 2, 6: Citta, Cetasika, Rupa, Nibbana*. Bangkok: Satdhammatthjotika Foundation.
- Silanoj, L. Tran. (1994). *The Gateless Gate*. (2nd ed.). No Place: Samit Publication.
- Srichindapon, S. (1980). *The Concept of Liberation of Theravada and Zen Buddhism: A Comparative Study*. Master's Degree Dissertation. Graduate School, Chulalongkorn University.
- Suzuki, D.T. (2000). *Zen and Japanese Buddhism*. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Thongboon, A. (2003). *Manual of Metaphysics*. (4th ed.). Bangkok: The Royal Institute.